Облікова картка дисертації

I. Загальні відомості

Державний обліковий номер: 0425U000388

Особливі позначки: відкрита

Дата реєстрації: 05-12-2025

Статус: Захищена

Реквізити наказу МОН / наказу закладу:

II. Відомості про здобувача

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Завалій Олександр Іванович

2. Oleksandr I. Zavalii

Кваліфікація:

Ідентифікатор ORCID ID: Не застосовується

Вид дисертації: кандидат наук

Аспірантура/Докторантура: ні

Шифр наукової спеціальності: 09.00.11

Назва наукової спеціальності: Релігієзнавство

Галузь / галузі знань: Не застосовується

Освітньо-наукова програма зі спеціальності: Не застосовується

Дата захисту: 05-12-2025

Спеціальність за освітою: Філософія

Місце роботи здобувача:

Код за ЄДРПОУ:

Місцезнаходження:

Форма власності:

Сфера управління:

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

III. Відомості про організацію, де відбувся захист

Шифр спеціалізованої вченої ради (разової спеціалізованої вченої ради): Д 26.161. 02

Повне найменування юридичної особи: Інститут філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України

Код за ЄДРПОУ: 05417012

Місцезнаходження: вул. Трьохсвятительська, Київ, 01001, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Національна академія наук України

Ідентифікатор ROR:

IV. Відомості про підприємство, установу, організацію, в якій було виконано дисертацію

Повне найменування юридичної особи: Інститут філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України

Код за ЄДРПОУ: 05417012

Місцезнаходження: вул. Трьохсвятительська, Київ, 01001, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Національна академія наук України

Ідентифікатор ROR:

V. Відомості про дисертацію

Мова дисертації: Українська

Коди тематичних рубрик: 21.15.09

Тема дисертації:

1. Реконструкція релігійної системи трипільців та її структурних складових (за матеріалами Небелівського храму).

2. Reconstruction of the Trypillia Religious System and Its Structural Components (Based on Materials from the Nebelivka Temple).

Реферат/анотація:

1. Завалій О. І. Реконструкція релігійної системи трипільців та її структурних складових (за матеріалами Небелівського храму). Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство. Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. Київ, 2025. Дисертація присвячена вивченню структурних складових релігійної системи трипільської культури, проблемам її реконструкції, інтерпретації та відродження в контексті сучасності. Дисертаційна робота ґрунтується на релігієзнавчому осмисленні та узагальненні результатів археологічних досліджень Небелівського храму – найбільшої культової споруди енеолітичної Європи, яку відкрили у 2012 р. біля с. Небелівка Новоархангельського району Кіровоградської області. Автор здійснює

ґрунтовний аналіз історіографії питання, розглядаючи стан вивчення культових споруд Трипільської культури від перших знахідок до сучасних досліджень із застосуванням новітніх методів, зокрема магнітної зйомки трипільських поселень на місцевості. Робота спирається на широку джерельну базу, яка включає археологічні матеріали розкопок Небелівського храму, дані суміжних дисциплін – археоастрономії, палеоботаніки, етнографії, фольклористики тощо. Теоретико-методологічну основу дослідження складають структуралістський та феноменологічний підходи, методи порівняльно- історичного, семіотичного та герменевтичного аналізу символів і стародавніх текстів. Автор звертається до концепцій провідних дослідників архаїчних релігій та міфологій. Робота має яскраво виражений міждисциплінарний характер. У дослідженні особливу увагу приділено аналізу Небелівського храмового комплексу як унікальної сакральної споруди ранньоземлеробської доби. Детально розглянуто особливості архітектури та інтер'єру храму, його орієнтацію за сторонами світу, астрономічне призначення, конструкцію основних сакральних елементів (вівтарі, подіум, «сонячний коридор» тощо). Автор реконструює космологічні уявлення трипільців, втілені в просторовій організації храму. Ключову роль відіграє ідея Космічного Центру – своєрідного «пупа землі», втілена в образі священного рослинного символу. Саме цей сакральний символ був головним об'єктом культу в Небелівському храмі, організовуючи навколо себе ритуальний простір. У роботі моделюються ритуальні практики та культові церемонії у просторі Трипільського храму, пов'язані з землеробським культом та уявленнями про циклічне відродження Всесвіту. Особлива увага приділена ритуалам весняного рівнодення, що знаменувало «народження» оновленої природи. Важливою є реконструкція процесії-паломництва через три частини храмового комплексу як ініціаційного шляху-повернення до першопочатків буття. Автор розглядає храмові вівтарі-жертовники як втілення просторово- часового символізму, пов'язаного з річним календарним циклом та фазами Сонця і Місяця. Аналізуються культові предмети, знайдені при розкопках храму (ритуальний посуд, мініатюрні горщики, зернотерки, Небелівський диск-календар тощо) в контексті їхнього сакрального призначення. З'ясовано елементи реліктових виявів трипільської релігії в етнокультурі українців та специфіку їхнього відродження в сучасних рідновірських конфесіях. Виявлені релікти трипільських релігійних вірувань в українській етнокультурній традиції на широкому фольклорно- етнографічному матеріалі (колядки, щедрівки, веснянки, обряди різдвяно-новорічного циклу, легенди про «Дерево життя», «Світове Дерево» чи «Райське дерево», культ предків тощо). Автор доводить глибинні зв'язки між трипільською духовністю та пізнішою язичницькою традицією давньої Русі- України. Важливим є аналіз відродження елементів трипільської релігії в діяльності сучасної рідновірської конфесії «Релігія Трипілля». Автор розглядає її доктринальні засади, культову практику та символіку крізь призму прочитання трипільської спадщини. Дослідження розкриває трипільську релігійну систему як самобутній сакральний феномен стародавнього світу, який мав свій вияв на теренах сучасної України. Небелівський храм у світлі дисертаційного дослідження розглядається як взірець масштабної культової споруди енеолітичної Європи. Результати дослідження засвідчують високий рівень духовної культури та релігійно-міфологічного світогляду стародавніх трипільців. Вони проливають світло на глибинні витоки української духовності, вкорінені в ранньоземлеробській цивілізації з її розвинутими космологічними уявленнями, культом родючості та вшануванням священних сил Природи- Космосу. Робота має вагоме теоретичне та практичне значення, збагачує вітчизняне релігієзнавство новими баченнями та підходами, а також фактологічними матеріалами. Її результати можуть знайти застосування в подальших наукових дослідженнях релігійної спадщини трипільців та інших стародавніх культур, у викладанні релігієзнавчих та українознавчих дисциплін, музейній та просвітницькій роботі.

2. O. Zavalii. Reconstruction of the Trypillia Religious System and Its Structural Components (Based on Materials from the Nebelivka Temple). Qualification Research Paper (Manuscript). A dissertation submitted for the degree of Candidate of Philosophical Sciences in the specialty 09.00.11 – Religious Studies. Institute of Philosophy named after H. S. Skovoroda of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv, Ukraine, 2025. The dissertation is dedicated to studying the structural components of the Trypillia culture’s religious system, addressing issues related to its reconstruction, interpretation, and revival within a modern context. The research is grounded in the religious understanding and synthesis of results from archaeological research of the Nebelivka Temple – the

largest cultic structure of Eneolithic Europe, discovered in 2012 near Nebelivka village, Novoarkhangelsk district, Kirovohrad region. The author conducts a thorough analysis of the historiography of the topic tracing the study of Trypillia cult structures from the early discoveries to contemporary research. Modern methodologies, including magnetic surveying of Trypillian settlements within their natural environments, are applied. The paper draws upon a broad array of sources including archaeological materials from the Nebelivka Temple, and integrates data from related disciplines such as archaeoastronomy, paleobotany, ethnography, folklore studies, etc. The theoretical and methodological framework of the research incorporates structuralist and phenomenological approaches, as well as methods of comparative historical analysis, semiotic and hermeneutic analysis of symbols and ancient texts. The author engages with the key theories from prominent scholars in archaic religions and mythologies. The paper demonstrates a distinctly interdisciplinary character. Special attention in the paper is given to the analysis of the Nebelivka Temple complex as a unique sacred structure from the early agricultural period. The study considers in detail the architectural and interior characteristics of the temple, its cardinal orientation, astronomical purposes, and the design of essential sacred elements (altars, podium, "sun corridor," etc.). The author reconstructs cosmological beliefs of the Trypillians as embodied in the spatial organisation of temple. Central to this worldview is the concept of the Cosmic Center, as a kind of "navel of the earth," embodied in the image of a sacred plant symbol. This sacred symbol served as the primary object of worship in the Nebelivka Temple, around which the ritual space was organised. The work reconstructs ritual practices and ceremonial acts within the Trypillian Temple space as they relate to agricultural worship and the belief in the cyclical rebirth of the universe. Special focus is placed on spring equinox rituals, symbolising the "rebirth" of nature. The reconstructed pilgrimage through the three sections of the temple complex is significant as an initiatory path, representing a return to the origins of existence. The author considers the temple votive sacrifices as embodiments of space- time symbolism linked to the annual calendar cycle and the phases of the Sun and Moon. Artifacts discovered during the temple's excavation (ritual dishes, miniature pots, grain graters, Nebelivka disk-calendar, etc.) are evaluated in the context of their sacred function. Elements of the relic manifestations of the Trypillian religion within Ukrainian ethnic culture are identified, alongside an examination of their revival within modern indigenous faith. Relics of Trypillian religious beliefs have been identified in the Ukrainian ethnocultural tradition based on a broad range of folklore and ethnographic material (carols, shchedrivkas, spring ritual songs, rites of the Christmas-New Year cycle, legends about the "Tree of Life," "World Tree" or "Paradise Tree," cult of ancestors, etc.). The author demonstrates deep connections between Trypillian spirituality and the subsequent pagan traditions of ancient Rus- Ukraine. It is important to analyse the revival of elements of the Trypillian religion in the activities of the modern native faith denomination "Religion of Trypillia." The author examines its doctrinal foundations, cultic practice, and symbolism through the lens of interpreting the Trypillian heritage. The paper presents the Trypillian religious system as a unique sacred phenomenon of the ancient world, with its identifiable presence in the territory of present-day Ukraine. In the context of the dissertation research, the Nebelivka Temple is regarded as a model of a large-scale cultic structure of Eneolithic Europe.

Державний реєстраційний номер ДіР:

Пріоритетний напрям розвитку науки і техніки: Фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави

Стратегічний пріоритетний напрям інноваційної діяльності: Не застосовується

Підсумки дослідження: Теоретичне узагальнення і вирішення важливої наукової проблеми

Публікації:

- Завалій О. І. Храмові комплекси в релігійному житті трипільської спільноти. Українське релігієзнавство. Бюлетень УАР і ВР ІФ НАНУ. 2020. № 92. С. 64-88. (DOI: https://doi.org/10.32420/2020.92.2168)

- Завалій О. І. Особливості конструкції Небелівського храму: монументальні елементи, устрій та їх ритуально-релігійний сенс. Софія. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник. 2021. № 1(17). С. 5-11. (DOI: 10.17721/sophia.2021.17.1)
- Завалій О. І. Реконструкція ритуальних практик та культових церемоній у просторі Небелівського храму трипільської культури. Релігія та Соціум. 2020. № 1-2 (37-38). С. 30-45. (УДК 477-2:25)
- Завалій О. І. Реконструкція сакрального значення інтер'єру Небелівського храму та його головного символу. Мультиверсум. 2021. Випуск 1 (173). Том 1. С. 87-110. (DOI: 10.35423/2078-8142.2021.1.1.07)
- Завалій О. І. Трипільський ритуальний календар з простору Небелівського храму. Идеи: Философско списание. 2021. С. 65-76. (DOI: https://doi.org/10.34017/1313-9703-2021-1(17)-2(18)-103-116)
- Zavalii O. Research of the Symbolic and Allegorical Composition of the "Eye of Providence" in the Cultural Heritage of the Trypillia Protocivilization and Religious Analysis Context. Humanities and Social Sciences. 2022. Vol. 10, № 3. pp. 200-206. (DOI: 10.11648/j.hss.20221003.23)
- Zavalii O. Reproduction of the Sacred Significance of the Ritual "Binocular" Plastic Arts of the Trypillia Culture. Open Journal of Philosophy. 2023. Vol. 13, № 2. pp. 325-335. (DOI: 10.4236/ojpp.2023.132022)
- Zavalii O. Development of Indo-European Hypotheses in Europe of the 19th-20th Centuries: From Aryan Ideas to the Renaissance of the Trypillian Culture. Open Journal of Philosophy. 2023. Vol. 13, № 3. pp. 544-564. (DOI: 10.4236/ojpp.2023.133036)
- Zavalii O., Bazyk D. Reconstruction of the Elements of the Holy World of the Old Trypillians through the Prisms of the Ukrainian Ethnocultural Heritage (On the Example of the Archetype "Home"). Open Journal of Philosophy. 2023. Vol. 13, № 4. pp. 736-748. (DOI: 10.4236/ojpp.2023.134046)
- Zavalii O. Temples and sanctuaries of the Cucuteni-Trypillian culture from the territory of Ukraine and Moldova based on the results of the latest geomagnetic researches. Advances in Historical Studies. 2023. Vol. 12, № 4. pp. 138-162. (DOI: 10.4236/ahs.2023.124011)
- Zavalii O., Bazyk D. "The Religion of Trypillia": Peculiarities of the Formation of an Original Religious Community in the Context of the Processes of Institutionalization of the Native Faith in Ukraine. Open Journal of Philosophy. 2024. Vol. 14, № 2. pp. 244-260. (DOI: 10.4236/ojpp.2024.142018)
- Zavalii O. "Trypillian Altars" as a Religious Phenomenon of the Ancient World. Open Journal of Philosophy. 2024. Vol.14, № 2. pp. 261-302. (DOI: 10.4236/ojpp.2024.142019)
- Zavalii O. Historiography and Scientific Research of Religious Buildings of the Cucuteni-Trypillian Culture. Journal of Literature and Art Studies. 2024. Vol. 14, № 5. pp. 161-163. (DOI: 10.17265/2159- 5836/2024.05.011)
- Zavalii O. Comparative Analysis of the "H"-shaped Symbol from Göbekli Tepe and the Ritual "Binocular-shaped" Ceramics of the Trypillia Culture in Light of Ancient Farmers' Cosmological Beliefs. Advances in Social Sciences Research Journal. 2024. Vol.11, № 9. pp. 149-162. (DOI: 10.14738/assrj.119.17610)
- Zavalii O. From Göbekli Tepe to the Nebelivka Temple: A Comparative Analysis of the Structural Components of the Oldest Temple Complexes in Asia and Europe. Open Journal of Philosophy. 2024. Vol. 14, № 14. pp. 862-896. (DOI: 10.4236/ojpp.2024.144059)
- Zavalii O. Cosmological Aspects of the Stelae of Göbekli Tepe and Their Parallels with the Religious Symbolism of the Trypillia Culture. International Journal of Culture and History. 2025. Vol. 12, № 1. pp. 1-55. (DOI: https://doi.org/10.5296/ijch.v12i1.22688)
- Zavalii O. Comparative Analysis of the Sacred Architecture of Göbekli Tepe and the Ceramic Temple Models of the Trypillia-Cucuteni Culture: Cosmological Parallels and Religious Semantics. Journal of Contemporary Philosophical and Anthropological Studies. 2025. Vol. 3, № 2. pp. 47-67. (DOI: https://doi.org/10.59652/jcpas.v3i2.516)
- Zavalii O. Comparative Analysis of the Nebelivka Temple Complex of the Trypillia Culture and the Structures of the Artificial Mound of Tell Qaramel in Syria. Journal of Social Science Studies. 2025, Vol. 12, № 1. pp. 56-89. (DOI: https://doi.org/10.5296/jsss.v12i1.22972)

Наукова (науково-технічна) продукція:

Соціально-економічна спрямованість:

Охоронні документи на ОПІВ:

Впровадження результатів дисертації: Планується до впровадження

Зв'язок з науковими темами:

VI. Відомості про наукового керівника/керівників (консультанта)

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Базик Дмитро Васильович

2. Dmytro V. Bazyk

Кваліфікація: к. філос. н., 09.00.11

Ідентифікатор ORCID ID: Не застосовується

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Інститут філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України

Код за ЄДРПОУ: 05417012

Місцезнаходження: вул. Трьохсвятительська, Київ, 01001, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Національна академія наук України

Ідентифікатор ROR:

VII. Відомості про офіційних опонентів та рецензентів

Офіційні опоненти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Гаврилюк Тетяна Вікторівна

2. Tetiana V. Havryliuk

Кваліфікація: д. філ. н., професор, 09.00.11

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-8525-9470

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національна академія статистики, обліку та аудиту

Код за ЄДРПОУ: 04837462

Місцезнаходження: вул. Підгірна, Київ, 04107, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Державна служба статистики України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Беднарчик Тарас Романович

2. Taras R. Bednarchyk

Кваліфікація: к. філос. н., доц., 09.00.11

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-2336-4635

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

Код за ЄДРПОУ: 26422537

Місцезнаходження:

Форма власності:

Сфера управління: Міністерство охорони здоров'я України

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

Рецензенти

VIII. Заключні відомості

Власне Прізвище Ім'я По-батькові голови ради	Йосипенко Сергій Львович
Власне Прізвище Ім'я По-батькові головуючого на засіданні	Йосипенко Сергій Львович
Відповідальний за підготовку облікових документів	Мулярчук Євген Іванович
Реєстратор	Юрченко Тетяна Анатоліївна
Керівник відділу УкрІНТЕІ, що є відповідальним за реєстрацію наукової діяльності	Юрченко Тетяна Анатоліївна

